

Colofon

45e jaargang, nummer 9,
november 2019
KringNieuws verschijnt
minimaal 8x per jaar

Secretariaat:

Nassastraat 13, 4931 XE
Geertruidenberg
Telefoon: 0162- 520519

E-mail:

info@oudheidkundige-kring-geertruidenberg.nl

Redactie:

John François

Kopij voor KringNieuws

john.francois@hotmail.com

Sluitingsdatum kopij:

29 november 2019

Druk: Ergon, grafimedia te
Eindhoven

Afzonderlijke hoogtepunten:

Lezing actueel	1
Verslag lezing	2
Verslag excursie	3/4/5
Vrijwilligersavond OKG	5
Divers nieuws / agenda	6

Bezoek onze website!

Ga naar:

www.oudheidkundige-kring-geertruidenberg.nl

Speciale aandacht

www.canon-geertruidenberg.nl

Rekeningnummer:

Rabobank
NL42 RABO 0115 6003 10
KvK nr. 40271212

Uitnodiging lezing: "De ontstaans- geschiedenis van het hertogdom Brabant"

Datum: donderdag 21 november 2019
Spreeker: Prof. A. Bijsterveld
Locatie: Theaterzaal van Cultureel Centrum 'De Schattelijn'.
Tijd: 20.00 uur (inloop vanaf 19:30)

Dat Noord-Brabant ooit heeft behoord tot het oude hertogdom Brabant, weten we allemaal wel. Maar sinds wanneer eigenlijk? En hoe kwam dat hertogdom tot stand? Arnoud-Jan Bijsterveld start zijn lezing bij de oorsprong van het hertogdom in de tijd van Karel de Grote, uit wiens rijk het hertogdom Lotharingen ontstond. Dit lag aan de basis van het latere hertogdom Brabant.

Prof. A. Bijsterveld

karel de grote

hertogdom in handen van achtereenvolgens hertogen uit het Bourgondische en Habsburgse huis. Bijsterveld verlucht zijn lezing met afbeeldingen en kaarten en biedt hij een verhelderend beeld van een duistere periode. In februari 2013 was hij al eerder te gast van de Kring met een lezing die als titel had: 'We zullen er ondanks alles de moed maar inhouden.' In deze lezing stond de hardwerkende Brabander centraal. De bezoekers van toen weten zonder twijfel nog steeds dat Arnoud-Jan Bijsterveld een zeer begenadigd spreker is en de belangstellenden van begin tot eind weet te boeien. Dat belooft dus veel voor de eerstvolgende lezing van de OKG.

Arnoud-Jan Bijsterveld (Waalre 1962) is historicus en studeerde middeleeuwse geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en de Universiteit van Amsterdam. In 1993 promoveerde hij aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij was werkzaam als onderzoeker

Rond het jaar 1000 vestigde zich rond Leuven een geslacht van opeenvolgende graven, van wie Godfried met de Baard in 1106 de titel 'hertog' verwierf. Zijn opvolgers breidden hun macht uit naar het noorden, over het huidige Noord-Brabant. Omstreeks het midden van de dertiende eeuw had het hertogdom zijn grootste omvang bereikt, maar in 1288 zou ook het hertogdom Limburg worden toegevoegd. Vanaf 1406 kwam het

Godfried met de baard

en docent aan verscheidene universiteiten in binnen- en buitenland, te weten in Luik, Princeton, Leuven en Venetië en in het voortgezet onderwijs. Sinds 1999 is hij bijzonder hoogleraar Cultuur in Brabant aan de Tilburg University, waar hij zich bezighoudt met onderwijs, onderzoek en ondersteuning op het gebied van lokale en regionale geschiedenis, cultureel erfgoed en identiteit. Daarnaast is hij sinds

Hertoddom Brabant

2004 universitair hoofddocent bij het Departement Sociologie aan de TiU, in wel kader hij colleges sociaal-culturele en middeleeuwse geschiedenis verzorgt. Hij maakt deel uit van verschillende tijdschrift- en jaarboekredacties en heeft als bestuurslid van verscheidene organisaties een actief aandeel in de organisatie van studiedagen en symposia op het terrein van de regionale geschiedenis en volkscultuur. Als adviseur is hij betrokken bij de beleidsontwikkeling van cultuurhistorische organisaties en instellingen van provincie en gemeenten.(JH)

hertog hendrik I van Brabant

en instellingen van provincie en gemeenten.(JH)

Verslag lezing 'Noord-Brabant tussen vrijheid en vrede'

Datum: donderdag 17 oktober 2019
 Spreker: Jan van Oudheusden
 Locatie: Theaterzaal van Cultureel Centrum 'De Schattelij'.

In de herfst van 1944 werd na wekenlange, hevige gevechten een groot deel van Zuid-Nederland bevrijd van de Duitse overheersing. Na ruim vier jaren van bezetting waren de verwachtingen over wat de bevrijding zou brengen bij velen hoog gespannen. De barre werkelijkheid van de verwoeste en ontregelde samenleving van het bevrijde zuiden was voor de bevolking echter een bittere ontgoocheling. Dat die werkelijkheid veel erger was dan de meesten van ons nog steeds denken, werd door Jan van Oudheusden in woord en beeld duidelijk gemaakt tijdens een goed bezochte lezing op 17 oktober in De Schattelij. Van Oudheusden is een begenadigd en veelgevraagd spreker, die de belangstellenden van begin tot eind wist te boeien met zijn lezing over een schemergebied tussen vrijheid en vrede van de herfst '44 tot het voorjaar '45.

Voor de pauze vertelde Van Oudheusden over de bevrijding en na de pauze over de ontreding onder de bevolking. Het zuiden was weliswaar bevrijd maar zeker nog niet vrij. Hij begint zijn lezing met de landing van de geallieerde strijdkrachten in Normandië die op dinsdag 6 juni 1944 plaatsvond. Toen de BBC het lang verwachte nieuws bekend maakte ging dat als een lopend vuurtje door heel West-Europa. Dit was het nieuws waarop iedereen had gewacht: de vrijheid stond voor de deur. De werkelijkheid was echter heel anders. Van Oudheusden toont met tal van kaarten en foto's op welke manier er geblunderd werd door de geallieerden. Van de ontsnapping van de Duitse Infanterie-Generaal Gustav von Zangen, bevelhebber van het 15e Leger, via de ijdele en hooghartige Veldmaarschalk Montgomery, zijn fixatie op Duitsland zorgde voor een moeizaam verloop van een daardoor langer durende oorlog, naar de inleidende

operaties voor Market Garden, die al vanaf de start op 17 september 1944 onder een ongelukkig gesternte stond, naar 'een brug te ver' bij Nijmegen.

De op 20 oktober 1944 gestarte nieuwe operatie kreeg de naam Pheasant (Fazant) met als doel Midden- en West-Brabant te bevrijden en ook dat verliep niet altijd even gemakkelijk. Op 27 oktober 1944 begon de tweede fase van deze operatie. Bij Raamsdonk werd op 31 oktober door de Duitsers een laatste poging gedaan de geallieerde opmars te blokkeren, met als gevolg een korte maar zeer felle tankslag. Raamsdonk en Raamsdonksveer werden op die datum door de Highlanders bevrijd, Geertruidenberg op 5 november 1944 door de Eerste Poolse Pantserdivisie. Daarover hield Frans Ruczynski op 23 mei van dit jaar in De Schattelij een boeiende door de OKG georganiseerde lezing. Waar het westen in de laatste maanden van de oorlog de hongerwinter nog doormaakte, hadden grote delen van het zuiden andere problemen. Jan van Oudheusden vertelde aan de hand van unieke en vaak schokkende foto's dat toen de aanvankelijke uitbundige vreugde was weggeëbd, de bevolking te midden van chaos en ontreding leefde die de bevrijdingsoperaties hadden teweeggebracht. Bovendien hadden de mensen te kampen met een gebrek aan voedsel, kleding en verwarming en vaak ook aan en behoorlijk onderdak. In de lezing gaf Van Oudheusden na de pauze een samenhangend overzicht van het leven in Zuid-Nederland in het schemergebied tussen vrijheid en vrede en de pogingen die in het bevrijde zuiden werden ondernomen om de gevolgen van oorlog en bezetting te boven te komen. Duidelijk werd dat vrijheid nooit vanzelfsprekend is. (JH)

Verslag excursie naar de Parel van Holland Edam

“Edam, de parel van Holland moet je beleven”. Met deze slogan probeert de plaatselijke VVV toeristen naar het kaasstadje te trekken. Met succes, want organisator Chris van den Heijkant, bijgestaan door John François, besloot dat dit stadje een uitstekende bestemming was voor de jaarlijkse excursie van de OKG. Op zaterdag 5 oktober vertrok er vanaf de Markt in Geertruidenberg een volle touringcar naar het vlakbij toeristentrekker Volendam gelegen Edam. De meest voor de hand liggende associatie met de naam Edam is ongetwijfeld het woord ‘kaas’.

En niet ten onrechte want de overbekende ronde Edammer kazen gingen reeds eeuwen geleden vanuit deze stad naar alle uithoeken van de wereld. Zelfs de Amerikaanse president Trump schijnt de kaas lekker te vinden, want de Edammer kaas wordt, evenals de Goudse, door hem niet extra belast, terwijl vergelijkbare Duitse en Britse kazen te maken krijgen met een extra importheffing van 25%. De toeristen, en dan met name Chinezen en Japanners, zorgen in de plaatselijke kaaswinkel voor een goede omzet. Spijtig voor de deelnemers aan de excursie want de kaasboer rekent daardoor prijzen die zelfs voor de jong belegen kaas aan de pittig kant zijn. Edam heeft echter niet alleen een rijke historie op het gebied van kaas, maar behoorde met Amsterdam, Hoorn en Enkhuizen ooit tot de belangrijkste handelssteden van Holland.

Het begon allemaal in de 12e eeuw, toen boeren en vissers zich vestigden aan het riviertje de IJde. Uit deze zeer eenvoudige nederzetting ontstond later de stad Edam, die tot ver in de 17e eeuw een gestadig toenemende welvaart kende. Op zeker moment telde Edam 33 scheepswerven waar onder andere kotterschepen werden gebouwd, waardoor ook de plaatselijke houthandel uitstekend floreerde. Momenteel is er nog één scheepswerf actief.

Scheepswerf

Verder telt Edam maar liefst 177 Rijksmonumenten en zo'n 65 gemeentelijke monumenten; kortom heel veel bezienswaardigheden. Het programma zat dus boordevol en na de koffie met gebak in restaurant L'Auberge Damhotel, waar later genoten werd van een uitgebreide en prima verzorgde lunch, werd snel gestart met de rondleidingen door het museum met de drijvende kelder, het stadhuis en door het authentieke historische centrum van het IJsselmeerstadje. De gidsen waren vaten vol historische kennis en leidden het in twee groepen verdeelde gezelschap langs verstilde grachtjes, knusse winkelstraatjes, theekeopels, een keur van uitstekend bewaarde gevels, pleinen, de scheef gezakte Speeltoren uit 1561 (met carillon aan de buitenzijde van de toren) en

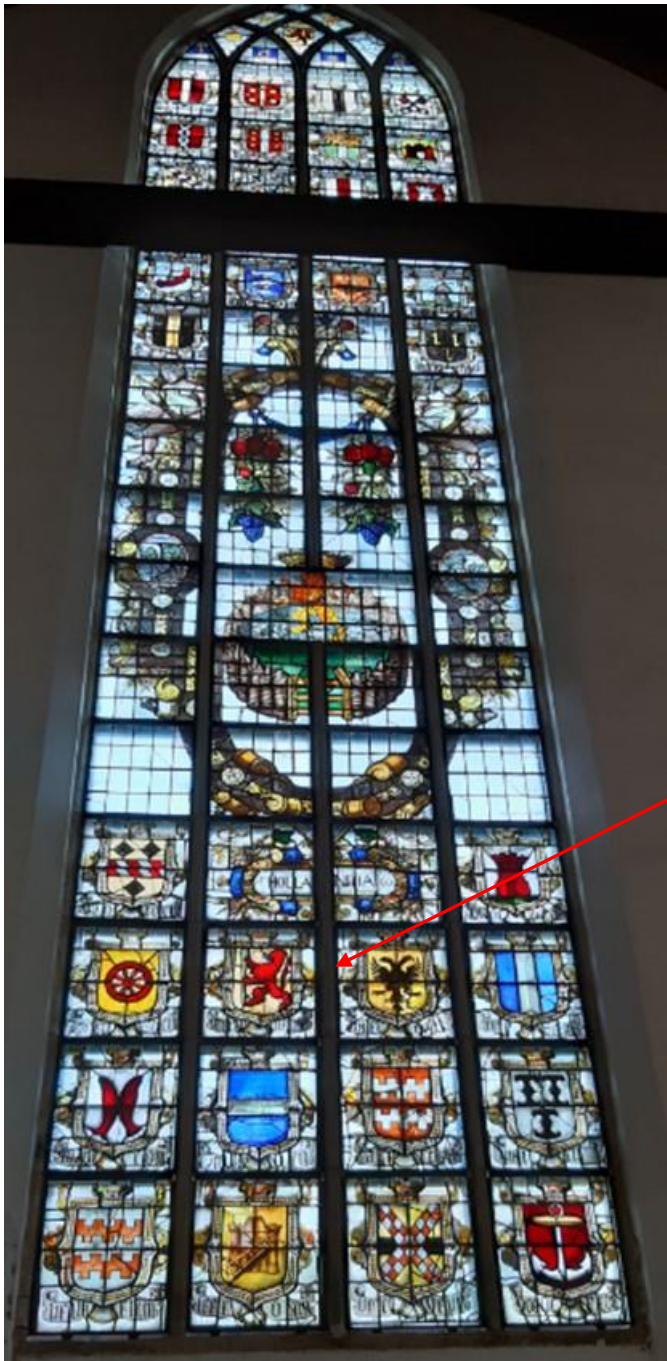
Links het voormalig stadhuis rechts het voormalig postkantoor

Een kijkje in de voormalige raadszaal

monumentale gebouwen. Met andere woorden: een prima omgeving voor de OKG-leden en introducées met 'Hart voor Historie'.

Het is ondoenlijk alle woorden van de gidsen in deze uitgave van KringNieuws te vermelden. Daarom een korte samenvatting van een aantal historische bijzonderheden.

Graaf Willem V verleende Edam in 1357 stadsrechten, niet in de laatste plaats uit eigenbelang. In die tijd vonden de Hoekse en Kabeljauwse Twisten plaats, waar ook Geertruidenberg mee te maken kreeg, en hij wilde daarom de steden aan zijn zijde krijgen. In 1526 verleende Keizer Karel V Edam het recht van vrije weekmarkt en recht van waag. In 1544 maakte hij zich aanmerkelijk minder populair onder de bevolking. De keizer bepaalde namelijk dat de open verbinding van Edam met de Zuiderzee moest worden gesloten om het achterland te beschermen tegen eb en vloed. Edam was hier zeer fel tegen gekant omdat men vreesde dat zonder de schurende werking van het getij de haven zou dichtslibben. Dat was een terechte vrees, zodat de Edammers in 1570 de sluisdammen vernielden. Het lukte ze hiermee echter niet om voorgoed het tij te keren, want eind 16e eeuw was de grote stenen damsluis in het centrum van Edam een feit. Er ontstond daarna een soort Maasvlakte en Edam zou nooit de zo gewenste wereldhaven worden.

Het 'Steenen Coopmanhuys' werd tussen 1540-1550 gebouwd en in 1895 als stadsmuseum ingericht. Het museum heeft met twee monumentale stijlkamers op de eerste verdieping nog een dependance in het stadhuis, dat gebouwd is in Lodewijk XIV-stijl. Terwijl een deel van de excursie-deelnemers daar plaatsnam op historische bankjes, meldde de gids fijntjes dat in het verleden juist op die plaats het 'tuig van de richel' zat. Bijzonder fraai was het stadsmuseum waar het gaaf bewaarde verleden nog tastbaar was. In het museum werd aan de hand van schilderijen ook duidelijk wie de 'Drie Mirakelen van Edam' waren. Het gaat om de op 16 april 1616 geboren Trijntje Keever, die door een groeistoornis een lengte had van 2,54 meter en daarmee een bezienswaardigheid werd op kermissen en jaarmarkten. Dat gold ook voor Pieter Dirckzoon Langebaert. Hij had een baard met een lengte van 2,5 meter, die hij op dezelfde locaties aan het volk toonde; hij schonk het geld dat hij daarmee verdiende aan het plaatselijke armenhuis. De derde persoon was Dicke Waard Jan Claes, die maar liefst 445 pond woog. Een ander hoogtepunt was het bezoek aan de Grote of Sint Nicolaaskerk, de grootste Hallenkerk van Europa.

Door een brand in 1602 ging de kap van de kerk totaal verloren evenals de gebrandschilderde vensters. Van 1602 tot 1626 werden de glas-in-loodramen vervangen, die zijn geschonken door 32 andere Hollandse steden, waaronder Geertruidenberg. Het Bergse wapen met de leeuw is, pal naast het stadswapen van Heusden, in de kerk te bewonderen. Ook de in de kerk aanwezige Librije maakte indruk. Edam is een van de weinige steden in ons land die beschikt over een Librije. Deze had als doelstelling de mensen voor het 'ware' geloof te behoeden door hen 'goede' boeken te laten lezen. De 158 historische boeken van de Edamse Librije zijn in 1934 in bruikleen gegeven aan de in Den Haag gevestigde Koninklijke Bibliotheek.

De organisatoren Chris en John hadden een gezorgd voor een extra lange excursie-dag. Over het toevoegen van een nogal lange file aan het programma op de terugweg was niet iedereen even enthousiast. Dat bood voorzitter Jan van Gils echter wel tijd genoeg om in de bus diezelfde organisatoren uitgebreid te bedanken voor de bijzonder geslaagde excursie. In zijn toespraak haalde hij tal van hoogtepunten aan, maar ook meldde hij dat het verhaal over de meermin van Edam hem én enkele andere deelnemers aan de excursie-dag niet helemaal duidelijk

was. Daarom een korte uitleg: ,Over het verhaal van de meermin, ook wel Zeewijf of Purmerwijf genoemd, doen meerdere versies de ronde, die eigenlijk allemaal op hetzelfde neerkomen. In de vroegere Zuiderzee leefde een zeemeermin die bij een overstroming werd meegevoerd naar het Purmermeer. Nadat de dijken weer waren gedicht

kon zij de weg naar zee niet meer terugvinden. Zij werd gevangen genomen en meegevoerd naar Edam. Daar werd ze ontdaan van het groene wier, gewassen en haar geleerd als mens te leven. De bewoners van Haarlem vonden haar zo interessant dat ze haar meenamen naar Haarlem en haar leerde spinnen. Aan de stad aan de Spaarne overleed ze later en werd ze als christenvrouw begraven. In het centrum van Edam siert de fraaie gevelsteen 'de Meyrmin van Edam' een van de woningen. Het geheim van een geslaagde excursie is volgens Chris van den Heijkant heel simpel: vervoer in een comfortabele touringcar, een afwisselend programma in een historische omgeving en, zeker niet te vergeten, een zeer gevarieerde lunch in een fraai horecabedrijf. De excursie naar Edam voldeed volledig aan alle voorwaarden. (Jan Hoek)

Uitnodiging vrijwilligersavond maandag 25 november

Een Chinese vrijwilliger is een Vlaamse uitdrukking voor iemand die verplicht wordt om een vervelende taak op zich te nemen. De oorspronkelijke betekenis komt met grote waarschijnlijkheid van de Koreaanse Oorlog (1950-1953), waar zowel Belgen als Nederlanders meevochten aan de kant van Zuid-Korea. Chinezen werden verplicht om mee te vechten aan de kant van Noord-Korea, maar werden toch 'vrijwilliger' genoemd.

Bij de OKG is echter een vrijwilliger iemand die niet verplicht wordt een noodzakelijke taak op zich te nemen, maar uit vrije wil werkzaamheden verricht en dat met liefde voor zijn vereniging doet.

Het OKG-bestuur nodigt daarom al die vrijwilligers uit voor een hapje en een drankje. Zij die het afgelopen jaar op wat voor manier dan ook vrijwilligerswerk hebben verricht voor

de OKG zijn op maandag 25 november van harte welkom aan de Elfhuizen 7. Daar stelt Willy van Beijsterveldt vanaf 20.00 uur haar fraaie kelder beschikbaar voor deze informele bijeenkomst.

Voorzitter Jan van Gils zal terugblikken op de activiteiten waaraan de vrijwilligers het afgelopen jaar hun steentje op een positieve manier hebben bijgedragen.

Ledenvaria:

Nieuw lid, DHR J.S. Dalman Raamsdonksveer

Agenda:

- **Lezingen Oudheidkundige Kring**
  - 21 november** Prof. A. Bijsterveld "De ontstaansgeschiedenis van het hertogdom Brabant"
  - 19 december** Cees Schuller "De geschiedenis van de rondvaartboten in de Biesbosch"
- **Vergadering bestuur OKG**
- Helaas is het vergaderschema weer gewijzigd en zijn de geplande data komen te vervallen.

- **10e Brandsymposium - Brandrisico's voor cultureel erfgoed in beeld. Wees de brand voor!** 19 november 2019 Instituut Fysieke Veiligheid (IFV), Kemperbergerweg 783, 6816 RW Arnhem
Meer informatie?
<https://www.cultureelerfgoed.nl/actueel/agenda/2019/11/19/10e-brandsymposium>
- **Tienduizenden archeologische rapporten nu digitaal**, volg deze link
<https://archeologiein nederland.nl/nieuws/tienduizende-n-archeologische-rapporten-nu-digitaal>
- **Programma "De Biesbosch 75 jaar bevrijd";**
Vr 24 januari, Onthulling Lichtmonument / Lezing Tijdens de week van de Holocaust onthulling in voortuin Geertruidskerk / lezing Job Cohen
Za 25 januari, Onthulling straatnaambord Fam. Kooperberg Veers Erfgoed heeft contacten met familie die hier ruime belangstelling voor heeft.
Ma 4 mei, Dodenherdenking.
Di 5 mei, Bevrijdingsfeest Muziek op de Markt van lokale artiesten en driekernenorkest met grote lunch georganiseerd door veteranen, voor veteranen en inwoners
Di 19 mei, Voedseltocht Geertruidenberg – Hardinxveld – Giessendam Kinderen verzamelen houdbare voedselproducten – oude legervrachtwagens halen op bij 1 basisschool – overladen op de oude schepen – deze passeren elkaar met op elk schip de burgemeester – aankomst in dorpen – transport producten naar de voedselbanken – maaltijd met alle vrijwilligers door veteranen -- tegeltableau komt centraal te staan

Planoverleg schema 2018/2019

Het Monumentenhuis Brabant biedt in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de provincie Noord-Brabant de mogelijkheid om ingrijpende restauratie- en herbestemmingsplannen voor rijksmonumenten vroegtijdig te bespreken. Meer weten volg deze link,
<http://www.monumentenhuisbrabant.nl/nieuws/>
Zie hier ook, "Woonhuissubsidie vervangt fiscale aftrek voor particuliere eigenaren rijksmonumenten"

Van onze bibliotheek

Circulatie heemkunde bladen

Wist u dat binnen de kring diverse bladen circuleren welke in een roulatiesysteem onder de leden worden doorgegeven? Heeft u hiervoor interesse kunt u zich opgeven bij Anne v.d. Berg-ter Schure of via email info@oudheidkundige-kring-geertruidenberg.nl

Een overzicht van deze bladen treft u hieronder;

- De Klok Heemkunde kring Made
- De Mulder Heemkunde kring Gilze Rijen
- De Wazerwijn Heemkunde kring Dongen
- Engelbrecht van Nassau Heemkunde kring Breda
- De Búrt Heemkundekring Hooge en Lage Zwaluwe
- Effe Lústere Heemkunde kring Werkendam
- De Waterschans Heemkunde kring Bergen op Zoom
- Met gansen trouw Heemkunde kring Heusden e.o.
- De Koerier Brab. Heem en Erfgoed Brabant
- Holland Historisch tijdschrift
- Immaterieel erfgoed
- Saillant Stichting Menno van Coehoorn
- Westerheem Nederlandse Archeologie
- Zuidwesterheem Archeologie Zuidwest Nederland
- Vitruvius Vakblad voor erfgoed professionals
- Terra Cognita Archeologische vereniging Land van Heusden en Altena
- Archeologisch Magazine
- InBrabant tijdschrift van Erfgoed Brabant

Onze bibliotheek is uitgebreid met tientallen boeken welke ons geschonken zijn uit de nalatenschap van Janus van Beek. In de volgende edities van KringNieuws zullen wij u laten kennismaken van de inventarisatie van deze boeken alleen dan wanneer er ruimte is.

Van de redactie

Beste leden van de Oudheidkundige Kring Geertruidenberg,
Mocht u kopij willen aanleveren voor het KringNieuws of NieuwsFlits wil ik u dit even mee geven:

De uiterste inleverdatum van kopij voor KringNieuws nr. 10 is **29-11-2019**. Het KringNieuws valt dan in de week van 09-12-2019 in de bus.

Mocht er tussendoor belangrijk nieuws te melden zijn wordt een NieuwsFlits via email verzonden.

Tip: kent u iemand in uw omgeving die geen lid is maar wel geïnteresseerd in historie druk, de NieuwsFlits even af en doe die dan eens bij deze persoon in de bus.

Stuur **kopij** als Word-document, platte tekst, dus geen opmaak.

Stuur **foto's** (onder vermelding van wie, wat, waar en wanneer) naar **John François:**
john.francois@hotmail.com

Met vriendelijke groet,
De redactie KringNieuws